

Een profielschets van de baanloze gezinnen in Vlaanderen

De voorbije tien jaar steeg de Vlaamse werkzaamheidsgraad bij 20- tot- 64-jarigen beduidend van 71,5% in 2009 tot 75,5% in 2019. Toch bleef de armoede in Vlaanderen in dezelfde periode nagevoelbaar onveranderlijk rond de tien à elf procent (Van Lancker, 2019). Nader onderzoek leert dat vooral mensen in eenverdienersgezinnen aan het werk zijn gegaan en dit zo tweeverdienersgezinnen zijn geworden, terwijl het armoederisico geconcentreerd is bij de baanloze gezinnen (Vandenbroucke & Corluy, 2015; Van Lancker, 2019). Het aandeel personen (van 18 tot en met 59 jaar) in baanloze gezinnen in Vlaanderen, dat zijn gezinnen waar elk lid werkloos of niet-beroepsactief is, daalde in het voorbije decennium beperkt van 8,5% in 2009 tot 6,9% in 2019. De COVID-19-crisis kan het risico om als gezin werkloos of niet-beroepsactief te worden vergroten, wat de dalende trend in deze indicator fragiel maakt. Het aandeel baanloze gezinnen verminderen, is ontegensprekelijk een belangrijke uitdaging in de komende legislatuur (Van Lancker, 2019). Minder baanloze gezinnen gaat immers samen met meer mensen aan het werk krijgen én helpt terzelfdertijd om de armoede binnen Vlaanderen terug te dringen. Bovendien zorgt het opgroeien in een gezin waar wel gewerkt wordt voor een betere bescherming tegen latere armoede (Guio & Vandenbroucke, 2018) en voor een vlottere overgang naar de arbeidsmarkt onder het motto “zien werken doet werken” (Herremans, Vansteenkiste, & Sourbron, 2016; Vansteenkiste, 2017). Het probleem is dat er tot op heden weinig onderzoek is verricht naar de demografische, sociale en economische kenmerken van de baanloze gezinnen. Om een doelgericht arbeidsmarktbeleid te voeren, is het immers noodzakelijk om een goed zicht te krijgen op wie de mensen in de baanloze gezinnen zijn en welk arbeidsmarktprofiel ze hebben. In deze bijdrage presenteren we voor het eerst recente, gedetailleerde profielen van de baanloze gezinnen in Vlaanderen.

Gunstige evolutie van het aandeel personen in baanloze gezinnen in Vlaanderen onder druk

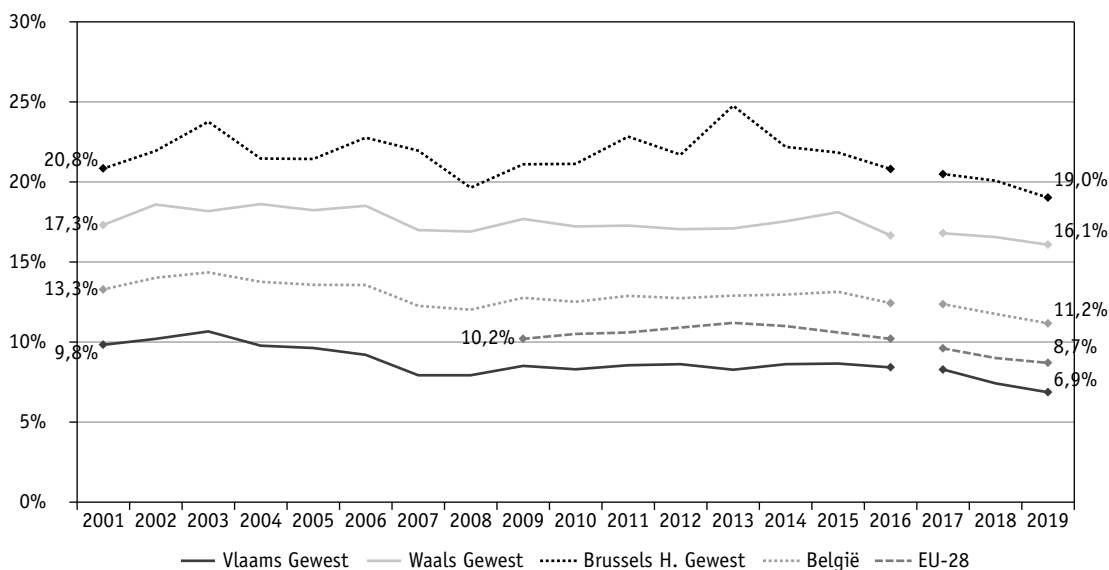
Om het (arbeidsmarkt)profiel van de personen in baanloze gezinnen in kaart te brengen maken we gebruik van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). Volgens de officiële definitie van het

Belgische statistiekbureau Statbel zijn baanloze gezinnen de huishoudens waarin geen enkele van de huishoudleden werkend is. Huishoudens die enkel bestaan uit niet-werkende studenten van 18 tot 24 jaar worden niet worden meegeteld.

De personen in baanloze gezinnen zijn dus werkloos of niet-beroepsactief. Op basis van de in de

Figuur 1.

Aandeel personen in baanloze gezinnen (18-59 jaar) (België, gewesten en EU-28, 2001-2019)

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt Werk)**Noot:** Tijdsreeksbreuk tussen 2016 en 2017

EAK gehanteerde ILO-definitie zijn *werklozen* alle niet-werkende personen die in de vier weken voorafgaand aan de bevraging actief werk hebben gezocht, of werk hebben gevonden of herkennen dat binnen de drie maanden van start gaat. Ze zijn ook onmiddellijk beschikbaar (binnen de twee weken) om te beginnen werken. Wie zonder werk is en niet aan de ILO-voorwaarden van werkloosheid voldoet, wordt als *niet-beroepsactief* beschouwd.

Het aandeel personen dat leeft in een baanloos gezin wordt officieel berekend voor personen van 18 tot en met 59 jaar. Anno 2019 bedraagt het aandeel personen in baanloze gezinnen 6,9% in het Vlaams Gewest of 242 600 personen (figuur 1). Het Vlaamse aandeel ligt beduidend lager dan de 16,1% in het Waals Gewest (315 400 personen) en de 19,0% voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (135 100 personen).

In vergelijking met de overige Europese landen van de EU-28 is het aandeel personen in baanloze gezinnen in het Vlaams Gewest relatief laag (figuur 2).¹ In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het aandeel uitgesproken hoog. Hoewel het Vlaams

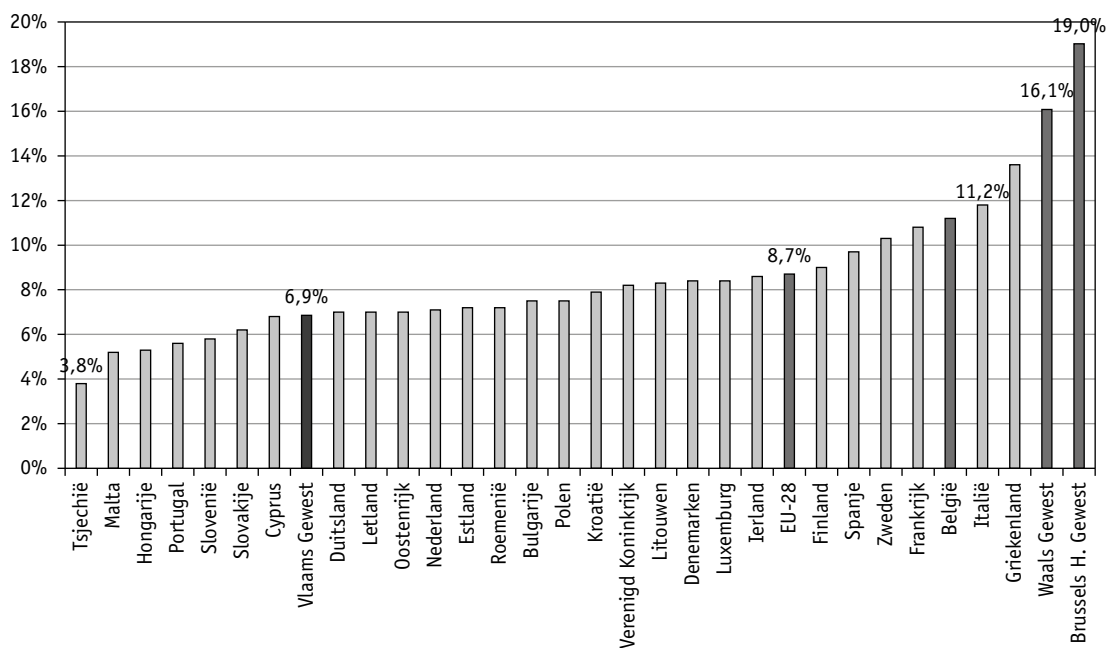
Gewest in relatieve zin behoorlijk scoort op deze indicator in 2019, is er pas in de laatste twee jaren opnieuw een neerwaartse trend te bespeuren (figuur 1). De impact van de Covid-19-pandemie en de verwachte bijhorende economische recessie kan de gunstige evolutie van de voorbije twee jaar echter stevig onder druk zetten en zorgen voor een nieuwe toename van het aandeel personen in baanloze gezinnen.

Socio-demografische kenmerken van personen in baanloze gezinnen

We brengen vervolgens het profiel van de personen in baanloze gezinnen in kaart. In tabel 1 tonen we de kenmerken van personen in baanloze gezinnen naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, huishoudtype, hinder door handicap of ziekte, geboorteland, aantal jaren in België en nationaliteitsverwerving. We bekijken het aandeel van elke groep binnen de baanloze gezinnen, maar vergelijken dit ook met hun respectievelijk aandeel in de totale populatie tussen 18 en 59 jaar om zo zicht te krijgen op de categorieën die over- of ondervertegenwoordigd zijn ten aanzien van de totale populatie.

Figuur 2.

Aandeel personen in baanloze gezinnen (18-59 jaar) (EU-28, 2019)

Bron: Eurostat – LFS (bewerking Steunpunt Werk)

Op vlak van leeftijd valt op dat 50- tot 59-jarigen met 41,4% het grootste aandeel uitmaken van de personen in baanloze gezinnen en er vaker voorkomen dan in de gehele bevolking (26,7%). Dit heeft onder meer te maken met een oververtegenwoordiging van vervroegde uittredestatuten (vervroegd pensioen, SWT, ...) bij de vijftigers in baanloze gezinnen. Daarnaast is 26,5% tussen de 25 en 39 jaar. In vergelijking met hun aandeel in de totale bevolking (34,9%) zijn ze ondervertegenwoordigd in de groep van personen in baanloze gezinnen. Toch is het frappant dat meer dan een op de vier personen die leven in een gezin waar niet gewerkt wordt 25- tot 39-jarigen zijn. Deze leeftijdsgroep is immers het meest actief op de arbeidsmarkt. Vrouwen maken met 51,4% iets vaker deel uit van een baanloos gezin in vergelijking met hun aandeel in de totale populatie (49,6%). Dit is toe te schrijven aan de oververtegenwoordiging van het eenoudergezin als huishoudtype bij de personen in baanloze gezinnen (zie verder). Het hoofd van de eenoudergezinnen bij de personen in baanloze gezinnen is namelijk in 86,5% van de gevallen een vrouw. Wat opleidingsniveau betreft,

valt op dat 42,2% van de personen in een baanloos gezin kortgeschoold is, terwijl ze maar 16,7% van de totale bevolking tussen 18 en 59 jaar vertegenwoordigen. Hooggeschoolden zijn daarentegen met 16,9% sterk ondervertegenwoordigd in de baanloze gezinnen tegenover hun aandeel van 40,0% in de totale bevolking.

De opdeling naar huishoudtype leert dat vooral alleenstaanden met of zonder kinderen oververtegenwoordigd zijn bij de gezinnen waar niet gewerkt wordt (respectievelijk 17,1% en 33,9% tegenover 9,2% en 11,5% in de totale bevolking). Een op de vier (24,9%) leeft in koppelverband met kinderen, terwijl deze groep meer dan de helft (54,8%) van alle Vlaamse 18- tot 59-jarigen uitmaakt. Alles samen betekent dit dat zowat vier op de tien van de personen in baanloze gezinnen in een huishouden met kinderen leeft. De meesten van deze kinderen groeien op in een precare armoedesituatie (Guio & Vandenbroucke, 2018) en hebben een lagere kans op werk na hun onderwijsloopbaan (Herremans, Vansteenkiste, & Sourbron, 2016; Vansteenkiste, 2017).

Tabel 1.

Socio-demografische kenmerken van personen in baanloze gezinnen en in de totale populatie van 18- tot 59-jarigen (Vlaams Gewest, 2019)

	Aandeel van personen in baanloze gezinnen (18-59 jaar)	Aandeel in de totale populatie (18-59 jaar)
Leeftijd		
18-24	10,9%	14,4%
25-39	26,5%	34,9%
40-49	21,2%	24,0%
50-59	41,4%	26,7%
Geslacht		
Man	48,6%	50,4%
Vrouw	51,4%	49,6%
Opleidingsniveau		
Kortgeschoold	42,2%	16,7%
Middengespoold	40,9%	43,3%
Hooggeschoold	16,9%	40,0%
Huishoudtype ^a		
Eenpersoonshuishouden	33,9%	11,5%
Koppel zonder kinderen	16,0%	19,1%
Gehuwd	12,0%	11,4%
Ongehuwd	4,0%	7,7%
Koppel met kinderen	24,9%	54,8%
Gehuwd	22,4%	43,5%
Ongehuwd	2,5%	11,3%
Eenoudergezin	17,1%	9,2%
Overige	8,1%	5,4%
Hinder door handicap of ziekte ^a	53,3%	13,7%
Geboorteland		
België	74,2%	84,9%
EU-28 zonder België	5,8%	5,9%
Niet EU-28	20,0%	9,2%
Aantal jaren in België ^b		
1 tot 3 jaar	8,0%	8,7%
4 tot 5 jaar	12,0%	9,8%
6 tot 10 jaar	17,6%	20,8%
11 tot 15 jaar	16,8%	16,5%
16 tot 20 jaar	14,3%	15,4%
meer dan 20 jaar	31,3%	28,8%
Nationaliteitsvererving ^b		
Verwierf de Belgische nationaliteit	45,9%	46,2%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK (bewerking Steunpunt Werk)

Noten:

- Sinds 2017 worden respondenten in de EAK niet op één maar op vier verschillende momenten bevroegd. De resultaten voor het huishoudtype en hinder door handicap of ziekte zijn enkel gebaseerd op de eerste bevroging en niet op vier bevrogingen zoals de meeste resultaten uit de EAK.
- De percentages van het aantal jaren in België en nationaliteitsvererving zijn berekend voor personen die een ander geboorteland hebben dan België.

Verder is het opmerkelijk dat meer dan de helft (53,3%) van de personen in een baanloos gezin aangeeft hinder te hebben door handicap of ziekte, terwijl deze groep maar een minderheid (13,7%) in de totale bevolking vertegenwoordigt. Zowat drie op de vier (76,6%) van de personen in een baanloos gezin die aangeeft hinder te hebben door handicap of ziekte stelt bovendien geen betaalde arbeid meer te kunnen verrichten.

Het grootste deel (74,2%) van de personen uit een gezin waar niet gewerkt wordt, hebben België als geboorteland. Personen met een migratieachtergrond geboren in een niet-EU-28 land maken 20,0% uit van de personen in de baanloze gezinnen, wat een sterke oververtegenwoordiging is in vergelijking met hun aandeel van 9,2% in de totale bevolking. Personen met een migratieachtergrond die maximaal vijf jaar in België zijn, komen iets vaker voor bij de baanloze gezinnen dan in de totale bevolking (20,0% ten opzichte van 18,5%). Tot slot is het aandeel personen met een migratieachtergrond die de Belgische nationaliteit verwierven quasi gelijk bij personen in baanloze gezinnen (45,9%) en in de totale bevolking (46,2%). Voor personen met een migratieachtergrond uit niet-EU-28 landen zijn er vele drempels op de arbeidsmarkt (zie bijvoorbeeld HRW, 2018). Ook voor de nieuwkomers onder hen verloopt de intrede op de arbeidsmarkt vaak moeizaam (Vansteenkiste & De Graeve, 2018). Zo kan hun menselijk kapitaal (taalkennis, vaardigheden, diploma, werkervaring) te landspecifiek zijn en daardoor moeilijker overdraagbaar naar een Vlaamse arbeidsmarktcontext. Een duidelijk zicht op hoe de Vlaamse arbeidsmarkt werkt en op de rol van VDAB als regisseur kan eveneens ontbreken, zeker in de beginperiode als nieuwkomer. Ook de mogelijk traumatische ervaring in het land van herkomst, discriminatie, en problemen met huisvesting kunnen een impact hebben om toegang tot de Vlaamse arbeidsmarkt te vinden.

Huidige arbeidsmarktpositie van personen in baanloze gezinnen

Naast de socio-demografische achtergrond van de personen die deel uitmaken van een baanloos gezin, is het van belang om meer te weten te komen over hun huidige arbeidsmarktpositie en -statuut.

Zeker vanuit het oogpunt van een tewerkstellings- en activeringsbeleid. Tabel 2 toont dat een minderheid (14,9%) werkloos is. Van hen geeft 66,7% aan nog maar minder dan een jaar op zoek te zijn naar werk, terwijl 18,4% al meer dan twee jaar naar werk zoekt (tabel 3).

Tabel 2.

Arbeidsmarktpositie van personen in baanloze gezinnen (Vlaams Gewest, 2019)

	n	%
Werkloos^a	36 100	14,9%
Niet-beroepsactief^b	206 500	85,1%
Niet-beroepsactief – arbeidswens	43 600	18,0%
Niet-beroepsactief – geen arbeidswens	162 900	67,1%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK (bewerking Steunpunt Werk)

Noten:

- Voor de definitie van werklozen, zie eerder.
- Niet-beroepsactieven uit een arbeidswens doordat ze actief zochten naar werk, werk hebben dat ze in de toekomst zullen aanvatten of hernemen, of doordat ze de vraag naar de wens om betaalde arbeid te verrichten positief beantwoordden. De niet-beroepsactieven zonder arbeidswens voldoen aan geen enkele van deze drie criteria.

Tabel 3.

Duur van het zoeken naar werk, werklozen in baanloze gezinnen (Vlaams Gewest, 2019)

	%
0 tot 6 maanden	49,2%
7 tot 12 maanden	17,5%
13 tot 24 maanden	14,9%
meer dan 24 maanden	18,4%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK (bewerking Steunpunt Werk)

Het merendeel (85,1%) van de personen uit een baanloos gezin is anno 2019 dus onder te brengen bij de niet-beroepsactieven. Bovendien hebben twee op de drie personen (67,1%) geen wens om te werken. Het feit dat een meerderheid van de personen in een baanloos gezin geen onmiddellijke arbeidswens heeft, heeft uiteraard belangrijke

implicaties voor een tewerkstellings- en activeringsbeleid dat vaak nog is gericht op *werkzoekenden*.

De niet-beroepsactieven kunnen we nog verder opsplitsen volgens hun zelf-gepercipieerd socio-economisch statuut (tabel 4). Deze opdeling geeft aan dat de helft van hen (53,0%) zichzelf als arbeidsongeschikt ziet, wat in lijn ligt met het eerder gerapporteerde aandeel dat hinder ervaart door ziekte of handicap binnen baanloze gezinnen (53,3%, zie tabel 1). Daarnaast geeft 13,6% van de niet-beroepsactieven in een baanloos gezin aan dat ze huisvrouw of -man zijn en 6,2% bevindt zich in een (brug)pensioenstelsel. Twee groepen lijken minder ver te staan van een actievere rol op de arbeidsmarkt. Het gaat enerzijds om zij die zichzelf percipiëren als leerling, student of in beroepsopleiding (12,3%) en dus na het voltooien hiervan zich terug op de arbeidsmarkt kunnen begeven. Anderzijds voelt 9,2% van de niet-beroepsactieven zich nog een werkloze, ook al voldoen ze niet aan de strenge ILO-definitie van werkloosheid die we in de EAK hanteren. Ze hebben met andere woorden niet gezocht naar werk of zijn niet onmiddellijk beschikbaar voor werk. Mogelijk voldoen ze dus wel aan een van de twee voorwaarden om ILO-werkloze te zijn. Ze kunnen bijvoorbeeld wel zoeken naar werk, zonder zich direct beschikbaar te stellen. Of ze kunnen beschikbaar zijn voor werk, maar zoeken niet omdat ze bijvoorbeeld ontmoedigd zijn (ze denken te oud of jong te zijn), of ze denken niet de juiste vaardigheden te hebben, ze ervaren een gebrek aan transport- of opvangmogelijkheden, enzovoort).

Tabel 4.

Zelf-gepercipieerd socio-economisch statuut, niet-beroepsactieven in baanloos gezin (Vlaams Gewest, 2019)

	%
Arbidsongeschikt	53,0%
Huisvrouw/huisman	13,6%
Leerling, student of in beroepsopleiding	12,3%
Werkloos	9,2%
Bruggpensioen, terbeschikkingstelling voor het pensioen, (vervroegd) pensioen	6,2%
Overige	5,8%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK (bewerking Steunpunt Werk)

Noot: Sinds 2017 worden respondenten in de EAK niet op één maar op vier verschillende momenten bevroegd. Deze resultaten zijn enkel gebaseerd op de eerste bevraging en niet op vier bevragingen zoals de meeste resultaten uit de EAK.

In tabel 5 bekijken we of de personen in een baanloos gezin ingeschreven zijn bij RVA of VDAB, daarbij al dan niet een uitkering ontvangen en delen we deze vervolgens op volgens hun arbeidsmarktstatuut. Zoals te verwachten, is het grootste deel van de ILO-werklozen ingeschreven bij RVA of VDAB (88,7%). Iets minder dan een op de vijf (17,8%) is ingeschreven, maar ontvangt geen uitkering. Zij bevinden zich dus in een meer precaire positie. Bij de niet-beroepsactieven vinden we vooral bij degenen met een arbeidswens een relatief hoog percentage van ingeschrevenen terug (50,8%); 36,4% van deze groep is ingeschreven en ontvangt een uitkering. Voor het tewerkstellings- en activeringsbeleid levert

Tabel 5.

Inschrijving bij RVA of VDAB, personen in baanloze gezinnen (Vlaams Gewest, 2019)

	Totaal aandeel ingeschreven bij RVA of VDAB zonder uitkering (A)	Totaal aandeel ingeschreven bij RVA of VDAB met uitkering (B)	Totaal aandeel ingeschreven bij RVA of VDAB zonder of met uitkering (A+B)
Werklozen	17,8%	70,9%	88,7%
Niet-beroepsactieven	6,9%	12,7%	19,6%
Niet-beroepsactief – arbeidswens	14,4%	36,4%	50,8%
Niet-beroepsactief – geen arbeidswens	4,7%	6,0%	10,7%
Totaal	8,6%	21,7%	30,3%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK (bewerking Steunpunt Werk)

Noot: De bepaling van werklozen in de EAK gebeurt aan de hand van de ILO-definitie van werkloosheid (zie eerder). De ILO-werklozen dienen onderscheiden te worden van de personen die zich registreren als werkzoekende bij de VDAB of RVA.

deze tabel belangrijke informatie op. Heel wat beleidsacties en -voorstellen hebben immers betrekking op het federale beleid rond werkloosheidsuitkeringen. Uit onze analyse blijkt echter dat slechts 21,7% van de personen in een baanloos gezin daadwerkelijk een RVA-uitkering ontvangt.

Een laatste indicator om de huidige band met de arbeidsmarkt in te schatten van personen in baanloze gezinnen, is de opleidingsdeelname (tabel 6). In de twaalf maanden voorafgaand aan de bevraging nam 13,5% van de personen in baanloze gezinnen van 25 tot 59 jaar, deel aan een opleiding in het regulier onderwijs of daarbuiten. Dit is net iets meer dan de helft van het aandeel in de totale bevolking (25,0%). Het zijn voornamelijk de werklozen (20,3%) en niet-beroepsactieven met arbeidswens (26,1%) die deze opleidingsinspanningen aangaan.

Tabel 6.

Opleidingsdeelname bij personen in baanloze gezinnen naar arbeidsmarktpositie en in de totale bevolking (25-59 jaar) (Vlaams Gewest, 2019)

	%
Totaal 25-59 jaar	25,0%
Werklozen	20,3%
Niet-beroepsactieven	12,2%
Niet-beroepsactief – arbeidswens	26,1%
Niet-beroepsactief – geen arbeidswens	10,2%
Totaal personen in baanloze gezinnen	13,5%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK (bewerking Steunpunt Werk)

Noot: Sinds 2017 worden respondenten in de EAK niet op één maar op vier verschillende momenten bevraged. Deze resultaten zijn enkel gebaseerd op de eerste bevraging en niet op vier bevragingen zoals de meeste resultaten uit de EAK.

Bij de uitsplitsing naar het type opleiding stellen we vast dat 6,0% van de personen in baanloze gezinnen een opleiding in het regulier onderwijs volgde en 7,6% buiten het regulier onderwijs. De verdeling in de totale bevolking is erg verschillend met 3,6% die regulier onderwijs volgden en 22,4% die een opleiding volgden in het irregulier onderwijs.² De lagere opleidingsdeelname bij personen in baanloze gezinnen ten opzichte van de gehele bevolking, is dus toe te schrijven aan de veel lagere deelname aan opleidingen buiten het regulier onderwijs.

Vorige arbeidsmarktpositie van personen in baanloze gezinnen

Via de EAK hebben we niet alleen informatie over de huidige arbeidsmarktpositie van personen in een baanloos gezin, maar ook over deze in het verleden. In tabel 7 werpen we een blik op de zelfgepercipieerde socio-economische positie van de personen in een baanloos gezin een jaar terug in de tijd. Hieruit blijkt dat in totaal slechts een minderheid van 11,2% aan het werk was een jaar voorafgaand aan hun situatie van persoon in een baanloos gezin.

Als we de totale groep personen in baanloze gezinnen verder opsplitsen naar hun huidige arbeidsmarktpositie, constateren we – in lijn met de verwachtingen – dat een op drie (32,6%) van de werkloze personen uit een baanloos gezin aangeeft een jaar eerder nog aan het werk te zijn geweest. De belangrijkste gerapporteerde redenen voor het einde van de vorige betrekking bij werklozen in baanloze gezinnen zijn ontslag of afschaffing van de betrekking (37,7%) en het niet verlengen van een contract van bepaalde duur (29,8%).³ Het zijn voornamelijk de aandelen van deze groepen die zullen toenemen tijdens de verwachte economische terugval. Bij de niet-beroepsactieven met een arbeidswens (de kleinste groep van de niet-beroepsactieven) gaf ongeveer een op de vier aan (27,1%) een jaar eerder werkend te zijn geweest. Anders dan bij de werkloze personen in een baanloos gezin, vermelden 30,8% van hen ‘ziekte of arbeidsongeschiktheid’ als voornaamste reden waarom hun vorige job beëindigd werd.⁴ Daarnaast geeft tabel 7 weer dat 23,5% van deze niet-beroepsactieven met arbeidswens een jaar eerder werkloos was. In totaliteit gaf de helft (50,6%) van deze niet-beroepsactieven met arbeidswens aan een jaar voorafgaand aan hun niet-beroepsactieve status nog actief te zijn geweest op de arbeidsmarkt. Een jaar later stellen ze zich niet langer zoekend en/of beschikbaar op voor de arbeidsmarkt, waardoor hun afstand tot de arbeidsmarkt wat groter lijkt te zijn geworden. Door nog steeds een arbeidswens uit te drukken, hebben ze echter de band met de arbeidsmarkt nog niet helemaal verloren.

Bij de niet-beroepsactieven zonder arbeidswens, gaf slechts een minderheid van 4,5% aan een jaar

Tabel 7.

Zelf-gepercipieerde socio-economische situatie van personen in een baanloos gezin één jaar eerder volgens huidige arbeidsmarktpositie (Vlaams Gewest, 2019)

	Totaal	Werkloos	Niet-beroepsactief	Niet-beroepsactief met arbeidswens	Niet-beroepsactief zonder arbeidswens
Werkend	11,2%	32,6%	7,2%	27,1%	4,5%
Werkloos	14,1%	45,4%	8,3%	23,5%	6,3%
Leerling, student of in beroepsopleiding	11,8%	nb	12,0%	nb	13,0%
Arbeidsongeschikt	43,8%	nb	50,4%	29,5%	53,2%
Huisvrouw / -man	11,1%	nb	12,8%	nb	13,3%
Brugpensioen, terbeschikkingstelling voor het pensioen, (vervroegd) pensioen	4,1%	0,0%	4,9%	0,0%	5,5%
Andere situatie	4,0%	nb	4,5%	nb	4,2%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK (bewerking Steunpunt Werk)

Noot:

- Sinds 2017 worden respondenten in de EAK niet op één maar op vier verschillende momenten bevraagd. Deze resultaten zijn enkel gebaseerd op de eerste bevraging en niet op vier bevragingen zoals de meeste resultaten uit de EAK.
- 'nb' wijst op een niet betrouwbaar gegeven wegens te kleine celaantallen.

eerder nog werkend te zijn geweest. In meer dan de helft van de gevallen (58,2%) werd de vorige job in deze groep beëindigd omwille van ziekte of arbeidsongeschiktheid.⁵ Het merendeel van deze niet-beroepsactieven zonder arbeidswens gaven aan een jaar eerder arbeidsongeschikt te zijn geweest (53,2%), gevolgd door de status huisvrouw of – man (13,3%) en (brug/vervroegd) gepensioneerde (5,5%). Hun afstand tot de arbeidsmarkt lijkt op die manier relatief groot, zeker in combinatie met de afwezigheid van enig zoekgedrag naar of beschikkingstelling voor werk.

Hoewel tabel 7 aanduidt dat slechts 11,2% van alle personen in een baanloos gezin een jaar eerder aan het werk was, heeft het merendeel van hen toch ooit al betaalde arbeid verricht. Zowat zeven op de tien (68,2%) geven aan ooit te hebben gewerkt. Bij de meesten van hen dateert deze werkervaring van enkele jaren terug: bij 42,8% gaat het om opgebouwde werkervaring van twee tot tien jaar eerder en bij 26,9% zelfs van meer dan tien jaar eerder. Zoals te verwachten hebben de meeste werklozen (82,3%) die deel uitmaken van een baanloos gezin ooit betaalde arbeid verricht. Maar ook 61,7% van de niet-beroepsactieven zonder arbeidswens laten eerdere werkervaring optekenen.

Conclusie

Goed beleid begint bij goed inzicht in het probleem. In dit artikel presenteerden we voor het eerst gedetailleerde cijfers over de sociale, demografische en economische kenmerken van de personen die in baanloze gezinnen wonen.

De resultaten tonen dat personen in baanloze gezinnen kwetsbare arbeidsmarktprofielen hebben. Eerder onderzoek (Desiere, Van Landeghem, & Struyven, 2019) toonde dat de acties van de VDAB deze profielen niet altijd goed bereiken. Bovendien tonen onze cijfers dat een deel van de werkzoekenden nog steeds niet is ingeschreven bij VDAB en RVA en dat een substantieel deel van de personen in een baanloos gezin de band met de arbeidsmarkt nog niet helemaal verloren is. Omdat ze deelnemen aan opleidingen, omdat ze toch voor kort nog aan het werk waren of omdat ze aangeven dat ze een wens hebben om te werken. Hier liggen duidelijke kansen voor een activeringsbeleid.

Tegelijkertijd tonen de cijfers een belangrijke realiteit: de meerderheid van personen in een baanloos gezin zijn niet onmiddellijk beschikbaar voor de arbeidsmarkt en ontvangen geen RVA-uitkering.

Hierdoor zijn ze ook niet vatbaar voor hervormingen van de federale uitkeringen en de daaraan gekoppelde sanctioneringsmechanismen op Vlaams niveau (zoals een versterkte degressiviteit van de uitkeringen). Hier zal een gericht beleid nodig zijn dat werken aanmoedigt en de omstandigheden om te werken mogelijk maakt.

In dit opzicht kunnen we een aantal relevante inzichten halen uit de studie van Vansteenkiste en collega's (2019) die het arbeidspotentieel van niet-beroepsactieven in kaart brengt en een eerste zicht geeft op de drempels die hun arbeidsmarktdeelnamen bemoeilijken. Deze hindernissen die mensen weerhouden om zich actief aan te bieden op de arbeidsmarkt zijn uiteenlopend. Ze bevinden zich vaak op het snijvlak van verschillende beleidsdomeinen en vragen een beleidsoverschrijdende aanpak. Het gaat om drempels wegnemen bij re-integratie na ziekte, zoals inzetten op preventie, de terugkeer naar de arbeidsmarkt afdoende bespreekbaar maken, het stelsel van progressieve tewerkstelling verder optimaliseren, financiële barrières wegnemen en voldoende inzetten op begeleiding en opleiding (zie ook Godderis, 2019). Het gaat ook over ontmoediging tegenover de arbeidsmarkt wegnemen door leeftijdsbarrières of discriminatie aan te pakken, systemen te faciliteren die zorgtaken makkelijker combineerbaar maken met werk, het verouderen van vaardigheden tegen te gaan door opleiding en loopbaanadvies in te zetten op de meest kwetsbaren los van het beroepsactief statuut, het wegnemen van drempels op vlak van mobiliteit en taal, het tegengaan van vroegtijdige schooluitval, het verhelpen van achterstand in de onderwijsloopbaan (zeker van meisjes met een migratie-achtergrond), het voorzien van inburgerings-trajecten die een link met de arbeidsmarkt toelaten, enzoverder. Een inclusieve benadering dient hierbij als vertrekpunt. Een benadering die niet zozeer vertrekt vanuit een straffend perspectief, maar wel vanuit een faciliterende aanpak die ervoor dient te zorgen dat mensen makkelijker de stap kunnen zetten naar de arbeidsmarkt of minder makkelijk uitvallen op de arbeidsmarkt. Een aanpak die mensen niet verder wegduwt van de arbeidsmarkt wanneer ze een bepaalde gebeurtenis ondergaan of bepaalde kwetsbaarheden combineren. Dit vraagt het versterken van het loopbaandenken en een arbeidsmarktbeleid waarbij het statuut van personen minder dwingend wordt om de aanpak te bepalen.

De recent uitgebreide actieradius van de VDAB naar kwetsbare profielen in de ganse bevolking op arbeidseleeftijd biedt kansen om het bereik en aanpak van zowel werkzoekende als niet-beroepsactieve personen in baanloze gezinnen sterk te vergroten. Om deze personen te detecteren is een sterke samenwerking tussen VDAB en het lokale niveau erg belangrijk. Daarnaast zal dit ook het uitgebreider inzetten op data-opbouw en -monitoring vragen. Tot slot is er ook een belangrijke rol weggelegd voor de sociale economie, waarin plaats is voor werknemers met een kwetsbaar profiel om werkervaring op te doen met als doel door te stromen naar de reguliere arbeidsmarkt, of waarin mensen permanent tewerkgesteld kunnen worden zonder het oogmerk van de reguliere arbeidsmarkt. Dit geldt in het bijzonder voor mensen met een arbeidshandicap, die een substantieel deel uitmaken van de personen in baanloze gezinnen, zoals we in dit artikel aantoonden (Van Waeyenberg, De Cuyper, & Van Opstal, 2016). Investerings in de sociale economie hebben terugverdieneffecten tot 5000 euro per jaar, en bovendien garandeert een job in de sociale economie doorgaans een inkomen dat hoog genoeg is om gezinnen uit de armoede te houden. Eind 2019 waren er 5744 personen die volgens de VDAB in aanmerking komen voor maatwerk, maar er geen plek vinden. Dat vraagt dus om volgehouden investeringen (Cantillon, Coene, & Marchal, 2019).

Om de armoede te verminderen wordt vaak de kaart van de tewerkstelling getrokken. Dat is terecht, want wie werkt is in Vlaanderen relatief goed beschermd tegen armoede. Maar toch lijkt de stijgende werkzaamheid van de voorbije decennia weinig invloed te hebben gehad op de armoedecijfers. Dat komt omdat wie aan de slag ging, niet noodzakelijk arm was. Veelal ging het om extra werkenden in huishoudens waar reeds iemand werkte. De sleutel voor armoedebestrijding ligt bij het verminderen van het aantal personen in baanloze gezinnen. En daar ligt nog heel wat werk op de plank. Onze analyses zijn een eerste stap in de richting van beter inzicht in hoe dat moet.

*Sarah Vansteenkiste
Bart Scholiers
Steunpunt Werk*

*Wim Van Lancker
Centrum voor Sociologisch Onderzoek – KU Leuven*

Noten

1. De cijfers voor Vlaanderen en de andere Belgische gewesten kunnen vergeleken worden met alle EU-lidstaten via de interactieve toepassing 'Vlaanderen binnen Europa' van het Steunpunt Werk: <https://www.steunpuntwerk.be/vlaanderen-binnen-europa>.
2. Aangezien iemand zowel een opleiding in als buiten het regulier onderwijs kan volgen, is de som van de beide aandelen iets groter dan het totale aandeel opleidingsdeelname.
3. Deze resultaten zijn enkel gebaseerd op de eerste bevraging en niet op vier bevragingen zoals de meeste resultaten uit de EAK. De percentages zijn bovendien van toepassing op de personen in baanloze gezinnen die hun vorige job hebben beëindigd of onderbroken in de voorbije acht jaar.
4. Idem als noot 3.
5. Idem als noot 3.

Bibliografie

- Cantillon, B., Coene, J., & Marchal, S. (2019). Sociale economie: een hefboom in de strijd tegen armoede en ondertewerkstelling? In: Coene, J. et al. (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2019* (pp. 3-48). Leuven / Den Haag: Acco.
- Desiere, S., Van Landeghem, B., & Struyven, L. (2019). *Wat het beleid aanbiedt aan wie. Een onderzoek bij Vlaamse werkzoekenden naar vraag en aanbod van activering*. Leuven: HIVA – KU Leuven.
- Godderis, L. (2019). Re-integratie: keer je terug of de rug naar het werk? *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 29(1), 87-92. Steunpunt Werk / Uitgeverij Acco.
- Guio, A.-C., & Vandenbroucke, F. (2018). *Armoede en deprivatie bij Belgische kinderen. Een vergelijking van de risicofactoren in de drie gewesten en de buurlanden*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Herremans, W., Vansteenkiste, S., & Sourbron, M. (2016). Op weg naar de arbeidsmarkt. De arbeidsmarktintrede van Vlaamse schoolverlaters. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 26(1), 92-105, Steunpunt Werk / Uitgeverij Acco.
- Hoge Raad voor de Werkgelegenheid. (2018). *Immigranten geboren buiten de Europese Unie op de Belgische arbeidsmarkt*. Verslag oktober 2018.
- Van Lancker, W. (2019). Tewerkstelling en armoede: vier lessen om het aandeel baanloze gezinnen te verminderen. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 29(1), 115-122. Steunpunt Werk / Uitgeverij Acco.
- Van Waeyenberg, H., De Cuyper, P., & Van Opstal, W. (2016) *Een uitgebreide monitor voor de sociale economie in Vlaanderen* (WSE Report 2016 nr. 07). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / HIVA, KU Leuven.
- Vandenbroucke, F., & Corluy, F. (2015). Huishoudens zonder werk in België. *Leuvense Economische Standpunten 2015/149*. Faculteit Economische en Bedrijfswetenschappen CES: KU Leuven.
- Vansteenkiste, S. (2017). *Zien werken doet werken. Over het belang van opgroeien in gezinnen waar gewerkt wordt* (Werk.Focus 2017 nr.1). Leuven: Steunpunt Werk.
- Vansteenkiste, S., Sourbron, M., Scholiers, B., Van Onacker, E., De Graeve, P., & De Smet, R. (2019). *Een inclusieve benadering van het arbeidspotentieel van de Vlaamse bevolking op basis van enquête- en administratieve data* (Werk.Rapport 2019 nr.1). Leuven: Steunpunt Werk.